

GERMÁNI PRI CLASTIDIU (222 PRED N. L.) A V SPARTAKOVOM POVSTANÍ (73 – 71 PRED N. L.)

Michal HABAJ

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií
Námestie J. Herdu
917 01 Trnava
michal.habaj@ucm.sk

DOI: 10.17846/SHN.2018.22.2.277-291

HABAJ, Michal. The Germans at Clastidium (222 BC) and in the War of Spartacus (73 – 71 BC). Traditionally, the passages of Posidonius or Caesar are considered to be the first mention of the Germans in the ancient literature. But, besides these well-known texts, there are still a few references that have been judged in the past, at least by some authors, that they might be authentic and precede Caesar's expedition to Gaul and his testimony about the Germans. The study discusses two of these references, the first is a known inscription from *Fasti triumphales* dated to 222 BC and the other is a tradition that preserves the Germans in the Spartacus' army. The article not only sums up the current positions to the two, but also brings a few observations of its own.

Kľúčové slová: Germáni; antická literatúra; Clastidium; Spartakus; Caesar;

Keywords: Germans; Classical Literature; Clastidium; Spartacus; Caesar;

Antická percepcia Germánov sa v rámci súčasného *communis opinio* začína Poseidóniom alebo Caesarom. Jeden či druhý by mali byť zodpovední za prvé oboznámenie antického sveta s touto populáciou. V súvislosti s Poseidóniom sa pritom hovorí hlavne o rozšírení označenia, zatiaľ čo Caesar mu mal dať konkrétny obsah v podobe populácií prichádzajúcich spoza Ríma s celým balíkom špecifík založených na antických etnografických stereotypoch, ktorými ich Caesar odlíšil od susedných Galov. Okrem Poseidónia a Caesara sú tu však i iné dobové tradície, ktoré čo-to prezrádzajú o rímskej percepcii Germánov. Je ich viacero, ja sa nebudem venovať podrobne všetkým, ale iba dvom z nich. Teraz aspoň pár slov k tým, ktoré obchádzam. Germáni sa vôbec prvýkrát v zachovanej literatúre objavujú v diele Herodota¹, ide však iba o izolovanú zmienku, v ktorej Grék hovorí

¹ Herodotos. I, 125; k tomu ASHERI, David – LLOYD, Alan – CORCELLA, Aldo. *A Commentary on Herodotus Books I. – IV.* Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 164. Germáni sa objavujú

o *Germanoi* ako o obyvateľoch Karmánie. Táto pasáž nemá žiaden vzťah k neskoršej diskusii o germánskej populácii Európy, navyše môže ísť iba o neskoršiu zámenu Karmáncov za známejších Germánov. Ďalšiu zmienku, ktorú niektorí autori považovali za doklad staršej percepcie Germánov v rímskom prostredí, priniesol Štefan Byzantský v súvislosti s keltskou populáciou *Germara* (s. v. *Germera*, Billerbeck). Štefan uvádza ako svoj prameň pseudoaristotelovský spis *De mirabilibus auscultationibus*, o populácii hovorí iba toľko, že žije bez slnka, čím naráža zrejme na polárnu noc a severné oblasti. Santo Mazzarino videl v populácii Germánov, Štefanova charakteristika tomu nebráni, umiestnenie Germánov na sever je správne. No Mazzarino počítal s príliš mnohými ďalšími a nepresvedčivými premennými. V zachovanej verzii *De mirabilibus* sa žiadna takáto charakteristika nenachádza, čo Mazzarino vysvetlil existenciou nezachovanej verzie diela. Dôležité je tiež datovanie *De mirabilibus*; aby Mazzarino mohol považovať zmienku za staršiu ako 1. storočie pred n. l., navrhol túto fiktívnu verziu datovať do 2. storočia pred n. l.² Polverini v súvislosti s Mazzarinovou tézou neskôr správne poukázal, že akúkoľvek argumentáciu komplikuje nejasné obdobie vzniku *De mirabilibus*³, nehovoriac o Mazzarinovom predpoklade nezachovanej verzie diela. K týmto neistotám sa ešte pridáva základná skutočnosť – a tou je, či vôbec možno považovať túto populáciu za zmienku o Germánoch, lebo v rukopisoch sa okrem verzie *Germara* objavujú i *Germera* a *Germaroi*.⁴ Vidieť v hesle Štefana Byzantského Germánov je preto v stave aktuálnych vedomostí iba ťažko udržateľné.

Teraz sa budem venovať zmienkam o Germánoch, ktoré sú predmetom tejto štúdie; ide o dva pramene. Prvým je záznam z kapitolských *Fasti triumphales*, kde sa pri roku 222 pred n. l. hovorí o víťazstve Claudia Marcella pri Clastidiu nad *Galleis Insubribus Germ[an(eis)]*.⁵ Druhý náznak pochádza z tradície, ktorá sa tiahne Sallustiom, Liviom či autorom výťahov z jeho diela, Plutarchom a Frontinom.⁶ Podľa tejto tradície sa Germáni objavili už v Spartakovom vojsku, čo evokuje možnosť, že Germáni by mohli byť v Itálii známi už pred Caesarom. Poseidóniovi sa v tejto súvislosti venovať nebudem, ten by si vyžadoval vlastnú štúdiu. Zameriam sa iba na správy vo *Fasti triumphales* a v tradícii spojenej

i v Illyricu, Ligúrii a Malej Ázii, pozri RÜBEKEIL, Ludwig. *Suebica. Völkernamen und Ethnos*. Budapest: AKAPRINT, 1992, s. 159.

² MAZZARINO, Santo. La piu antica menzione dei Germani. In *Studi classici e orientali*, 1968, roč. 6, s. 79. Nejasnosti tejto teórie načrtnol už ZECCHINI, Giuseppe. La più antica testimonianza del nome dei Germani nel mondo classico. In SORDI, Marta (ed.). *Conoscenze etniche e rapporti di convivenza nell'antichità*. Milano: Università Cattolica del Sacro Cuore, 1979, s. 68.

³ POLVERINI, Leandro. Germani in Italia prima dei Cimbri? In SCARDIGLI, Barbara e Piergiuseppe (eds.). *Germani in Italia*. Roma: Consiglio nazionale delle ricerche, 1994, s. 8.

⁴ BILLERBECK, Margarethe (ed. et trans.). *Stheophani Byzantii Ethnica I*. Berolini et Novi Eboraci: De Gruyter, 2006, s. 420.

⁵ DEGRASSI, Atilius (ed.). *Inscriptiones Italiae XIII/I*. Roma: La Libreria dello Stato, 1947, s. 78.

⁶ SALLUSTIUS. *Historiae*. III, 96: *Atque illi certamine consili inter se iuxta seditionem erant, Criox et gentis eiusdem Gallis atque Germanis obviam ire et ultro offerre pugnam cupientibus, contra Spartaco; LIVIUS. Periochae. 97: M. Crassus praetor primum cum parte fugitivorum, quae ex Gallis Germanisque constabat; FRONTINUS. Strategemata. II, 5, 34: partem Spartaco obiceret pugnaque eum frustraretur, parte alia Gallos Germanosque; PLUTARCHOS. De Vita Crassi. 9: ὅν Γέλλιος μὲν τὸ Γερμανικὸν ὄβρει καὶ φρονήματι τῶν Σπάρτακείων ἀποσχισθέν ἐξαιφνης ἐμπεσὼν ἅπαν διέφθειρε.*

so Spartakovým povstaním. Povstanie sa odohralo až po tom, čo Poseidónios napísal svoje *Dejiny*.⁷ Z tohto pohľadu by sa mohlo zdať nelogické, že rozoberám tradíciu, ktorá (ak by Poseidónios o Germánoch skutočne hovoril⁸) mala v súvislosti s percepciou Germánov v rímskom prostredí iba malú výpovednú hodnotu, ale túto tradíciu pokladám za úplne nezávislú od Poseidónia. Vedú ma k tomu dva momenty. V prvom rade Poseidónios bezpochyby vo svojom rozprávaní nevykresľoval Germánov ako nebezpečných nepriateľov Ríma, ak platí *communis opinio*, že poseidóniovskí Germáni boli iba súčasť Galov, kým v rozprávaní v súvislosti so Spartakom sa objavujú ako rovnocenný nepriateľ Rimanov i v porovnaní s Galmi, takže vyslovene v caesarovskom zmysle. Druhým faktom je, že Poseidónios ukončil svoje *Dejiny* ešte pred udalosťami týkajúcimi sa Spartaka, takže nemohol byť ani zdrojom tejto tradície.

Štúdia nemá ambíciu riešiť otázku, či Germáni boli alebo neboli pred Caesarom známi, takáto pozitivistická ambícia už, samozrejme, do modernej historiografie nepatrí, v štúdiu ide o priblíženie sa prameňom, o porozumenie ich nadväznosti či kauzalite s kontextom, v ktorom vznikajú. Cieľom je hlbšie pochopenie procesu, v rámci ktorého sa Germáni v oboch prípadoch objavujú.

***Fasti triumphales* a rímske víťazstvo v roku 222 pred n. l.**

Germánov v nápise považovali v minulosti viacerí, hlavne talianski bádatelia za autentických.⁹ Ak by to tak bolo, nápis by prenášal rímsku percepciu Germánov až do 3. storočia pred n. l. Záznam o víťazstve bol síce skutočne zapísaný v roku 222 či 221 pred n. l., ale v období rokov 19 – 11 pred n. l. bol prepracovaný. Polverini na základe toho zhodnotil výpoveď nápisu v súvislosti s Germánmi slovami: *La testimonianza del nome dei Germani offerta dai Fasti triumphales vale, insomma, per l'età della redazione a noi nota, cioè per l'età augustea* (Svedectvo o mene Germánov, ktoré ponúkajú *Fasti triumphales*, má cenu hlavne v prípade obdobia nám známej redakcie tohto textu, čo je augustovské obdobie /prekl. autor článku/).¹⁰ Napriek tomu staršie bádanie bolo k autenticite nápisu otvorenejšie. Jeden z posledných hlavných predstaviteľov autenticity textu Zecchini zhrnul dovtedajšie argumenty a pridal i niektoré vlastné poznámky.¹¹ Zecchini

⁷ NORDEN, Eduard. Die Germanische Urgeschichte in Tacitus Germania. Darmstadt: Wiss. Buchgessel., 1974, s. 78 predpokladal sullovske obdobie; MALITZ, Jürgen. Die Historien des Poseidonios. München: C. H. Beck'sche Verl., 1983, s. 57 síce predpokladá, že Sallustius Poseidónia čítal, ale v *Dejinách* nevyužil, lebo hovoria o inom období. Poseidóniove *Dejiny* končili asi okolo 86 pred n. l., pozri MALITZ, ref. 7, s. 58.

⁸ Predpokladá sa tak na základe Athenaiových slávnych slov: Γερμανοὶ δὲ, ὡς ἱστορεῖ Ποσειδώνιος ἐν τῇ τριακοστῇ, ἄριστον προσφέρονται κρέα μελιθδὸν ὠπτημένα καὶ ἐπιπίνουσι γάλα καὶ τὸν οἶνον ἄκρατον. ATHENAIOS. IV, 153e.

⁹ Viacerí zástancovia sú zhrnutí v ZECCHINI, ref. 2, s. 67, pozn. 14 a viacerí z nich sú spomínaní a kritizovaní v POLVERINI, ref. 3. V Nemecku hlavne Much, hoci pôvodne zastával i on opačné stanovisko; k tomu POLVERINI ref. 3, s. 4-5, viac k Muchovej teórii a k jej protirečeniam pozri RÜBEKEIL, ref. 1, s. 56, pozn. 693; tiež Theodor Mommsen v prvom vydaní *Römische Geschichte*, ale v druhom už preferoval Gaesatov. K tomu POLVERINI, ref. 3, s. 3. Muchov postoj si našiel iba málo zástancov, pozri POLVERINI, ref. 3, s. 5.

¹⁰ POLVERINI, ref. 3, s. 10.

¹¹ ZECCHINI, ref. 2, s. 71-76.

argumentoval literárnymi i epigrafickými prameňmi. Z literárnych to boli hlavne Propertius a Livius, v prípade epigrafických nápisov išlo o texty CIL 7832 a 7836, na ktoré upozornil už P. Fraccaro.¹²

Propertiov text bol a je podľa môjho názoru stále relevantný, a to nielen pre tých, ktorí ním dokladali autenticitu textu, ale i pre druhú stranu. Ide o text *Elégií* 4.10.39 – 42: *Claudius a<t> Rheno traiectos arcuit hostes / Belgica cui vasti parma relata ducis: / Viridomari; genus hic Rheno iactabat ab ipso, / mobilis e recti<s> fundere gaesa rotis* (A Claudius zasiahol nepriateľa, ktorý prekročil Rýn a získal belgický štít mohutného vodcu Viridomara. Ten chválil svojich ľudí od Rýna a za jazdy vedel vrhať oštep / voľný preklad autora článku/). Verše sa viažu k víťazstvu Rimanov vedených Claudiom Marcellom pri Clastidii; to, čo v nich podľa Zecchiniho dokladá autenticitu nápisu, je výber slova *gaesa* (*gaesum* = galská kopia), ktoré asociuje s Gaesatmi, ktorí by podľa veršov mali pochádzať od Rýna a ich veliteľ sa v texte spomína v súvislosti s Belgami (belgickým štítom).¹³ Prítomnosť Gaesatov v bitke dokladajú Polybios i Plutarchos¹⁴ a podľa Zecchiniho Propertius odkazuje v texte na to, že pochádzajú z oblastí dolného a stredného Rýna. Gaesati podľa toho pochádzajú z oblastí, kde podľa Zecchiniho sídlili Germáni, ktorí sa tam dostali už niekedy okolo roku 700 pred n. l. Spojenie s Belgami prostredníctvom veliteľa ešte podčiarkuje ich germánsky pôvod, lebo podľa Caesara a Tacita boli Belgovia germánskeho pôvodu. Gaesatov pri Clastidii v tomto zmysle Zecchini považuje v Propertiovom texte za Germánov a zároveň za doklad autenticity Germánov v texte *Fasti triumphales*.¹⁵ I Zecchini si však uvedomoval, že Propertius môže vo veršoch nadväzovať na augustovskú propagandu.¹⁶ Germáni patrili v období prelomu letopočtov k najvýznamnejším nepriateľom ríše, navyše víťaz pri Clastidii Claudius Marcellus patril do Augustovej rodiny¹⁷, pri prepracovaní teda mohlo prísť k úmyselnému nahradeniu nejakej populácie v nápise Germánmi. Nápis by tak získal nielen na aktuálnosti v súvislosti s dobovým vojensko-politickým kontextom, ale Augusta by jeho obsah postavil do úlohy tradičného ochrancu Ríma pred Germánmi. Triumf patril k dôležitým nástrojom augustovskej propagandy a politickej legitimizácie¹⁸, práve v tomto zmysle možno chápať i zachovaný text o víťazstve pri Clastidii. Polverini zasa zdôraznil chronologický aspekt. Propertiove verše vznikli približne okolo roku 16 pred n. l., text z *Fasti triumphales* bol redigovaný niekedy medzi rokmi 19 až 11 pred n. l. Medzi

¹² FRACCARO, Plinio. Un episodio delle agitazioni agrarie dei Gracchi. In *Opuscula II*. Pavia: Presso da Rivista Athenaeum, 1957, s. 53-77, ale prvýkrát bol príspevok publikovaný už v r. 1953 v *Studies presented to David Moore Robinson* (St. Louis).

¹³ Proti tomu, že by sa na základe tohto Propertiovho verša dalo hovoriť o germánskom náčelníkovi, napr. DOBESCH, Gerhard. Zur Ausbreitung des Germanennamens. In *Pro Arte Antiqua*. Festschrift für Hedwig Kenner. Wien; Berlin: Koska, 1982, s. 89, pozn. 4.

¹⁴ POLYBIOS. *Historiae*. II, 34; PLUTARCHOS. *De Vita Marcelli*. 6-7.

¹⁵ ZECCHINI, ref. 2, s. 71-72, ešte pridáva: Naturalmente la presenza dei Germani a Clastidio dovrebbe in ogni caso ritenersi limitata a bande armate di non grande entità, che colpirono però la fantasia dei Romani, i quali forse avevano già sentito parlare di questi Germani negli anni precedenti per il solito tramite di viaggiatori e mercanti gallici o marsigliesi...

¹⁶ ZECCHINI, ref. 2, s. 70.

¹⁷ K tomu i so staršou literatúrou RÜBEKEIL, ref. 1, s. 156.

¹⁸ Pozri LANGE, Carsten. *Triumphs in the Age of Civil War*. London: Bloomsbury, 2016, s. 125-155.

textami je tak zjavná časová zhoda a aj na jej základe, ako i na základe obsahu Polverini načrtol možnosť staršej Braccesiho teórie o priamej závislosti Propertia od textu fastov.¹⁹ Polverini je v tomto prípade opatrnejší a počíta i s možnosťou, že išlo len o nadväznosť na dobovú propagandu, nič to však nemení na tom, že Propertiove verše vo viacerých bodoch priamo evokujú text nápisu.²⁰ Polverini tiež načrtol v súvislosti s belgickým pôvodom Virдумara možnosť, že básnik sa chcel prezentovať ako *poeta doctus* a spojil všeobecne uznávaný galský pôvod Gaesatov s Belgami, aby z nich spravil Germánov.²¹ Spomínané argumenty do veľkej miery vysvetľujú spojenie Propertiovho textu s textom nápisu a dokladajú, že jeden i druhý text možno klásť do Augustovho obdobia.

Okrem nich však možno siahnuť i po ďalších indíciách, ktorým sa v doterajšom výskume nevenoval dostatočný priestor. Aby Propertiov text bolo možné považovať za doklad autenticity nápisu, musel by nadväzovať na správy z konca 3. storočia pred n. l. Propertiov text síce hovorí o víťazstve pri Clastidii a odkazuje na Gaesatov, ktorí v bitke boli prítomní, ale ďalšie reálie, ktoré uvádza, ho preukázateľne ukotvujú do obdobia po Caesarovi. Text svojou výpoveďou smeruje k tomu, aby naznačil prítomnosť Germánov v bitke, robí tak, ako už bolo spomínané, uvedením Rýna a Belgov. Práve pripomienka Rýna a Belgov celkom jasne posúva Propertiov obsahový konštrukt na koniec letopočtu, lebo prvý, kto uviedol jedno i druhé do pozornosti antickej geografie a etnografie, bol až Caesar.²² Aby teda bolo možné použiť Propertiove verše na doloženie autenticity nápisu, museli by sme predpokladať, že Propertius založil svoju elégiu na starej, inak nezachovanej správe, ktorá by dokladala nielen percepciu Germánov, ale i Rýna a Belgov. Rýna dokonca v tom zmysle, v akom ho skoncipoval Caesar, teda v zmysle hranice medzi Galmi a Germánmi, čo je na prvý pohľad nereálne. Propertiov text je pevne ukotvený v znalostiach svojej doby a autenticitu nápisu nielenže nedokladá, ale naopak, dokladá, že okolo roku 16 pred n. l. existovala silná snaha zapojiť do udalostí pri Clastidii Germánov a pozdvihnúť tak minulosť Augustovho rodu. V tomto kontexte Propertiove verše celkom jasne dokumentujú ciele redaktora nápisu a caesarovské korene jeho vedomostí.

Druhý podstatný argument zástancov autenticity nápisu súvisí s textom dejín Tita Livia 21.38.8, ktorý zachytáva Hannibalov prechod Álp: *Nec veri simile est ea tum ad Galliam patuisse itinera; utique, quae ad Poeninum ferunt, obsaepta gentibus Semigermanis fuissent* (Nie je pravdepodobné, že by cesty boli v tej dobe otvorené, hlavne tie, ktoré vedú k Penninu, boli obsadené pologermánskymi populáciami; prekl. autor článku.). Pologermáni v texte podľa Zecchiniho, ale i ďalších²³ dokumentujú, že Livius mal vedomosť o starorímskej tradícii, ktorá

¹⁹ POLVERINI, ref. 3, s. 7-8, v súvislosti s Braccesim hlavne poznámka 50.

²⁰ Celý text tejto časti nápisu: M. Claudius M. f. M. n. Marcellus an. DXX[XI] co(n)s(ul) de Galleis Insubribus et Germ[an(eis)] k. Mart. isque spolia opima rettu[lit] duce hostium Virдумaro ad Clastid[ium] [interfecto]. Obsah oboch textov spomína vodcu nepriateľov Virдумara, nápis hovorí o bohatej koristi a Propertius o Virдумarovom belgickom štíte, ktorý môže evokovať práve získanú korisť po mŕtvom vodcovi.

²¹ POLVERINI, ref. 3, s. 8.

²² CAESAR. De Bello Gallico. I, 1.

²³ R. Much či G. Neckel, pozri ZECCHINI, ref. 2, s. 74, pozn. 33.

hovorila o prítomnosti Gaesatov v Penninských Alpách v roku 218 pred n. l. Malo ísť o zvyšky porazených jednotiek od Clastidia, čiže Zecchini sa pokúšal reťaziť svoje argumenty spomínané už v súvislosti s Propertiom.²⁴ Livius je jediný autor, ktorý Germánov v tejto oblasti spomína, a nemenuje ich ani žiaden iný prameň k Hannibalovi. Liviove *gentes Semigermanae* v tejto oblasti preto Walbank, ako i ďalší považovali za anachronizmus, Livius podľa neho dosadil do oblasti populáciu, o ktorej sa v súvislosti s regiónmi na severe v 1. storočí pred n. l. veľa hovorilo.²⁵ Mnohé o podstate Liviovej pasáže prezrádza i použitie nehomogénnej formy *semigermanae gentes*. Tento spôsob vyjadrovania prezrádza neistotu pri pomenovaní populácie.²⁶ Ide o podobnú formu, aká sa objavuje v gréckej geografii v podobe Keltoskýtov, Keltiberov alebo Lybofeničanov, a Livius ju využíva i na iných miestach.²⁷ Táto neistota však bezpochyby nesúvisí so žiadnou starorímskou tradíciou, ktorú by poznal iba Livius, ale s geografickými a etnografickými nejasnosťami o oblastiach severne nad Itáliou z druhej polovice 1. storočia pred n. l. Caesarovo rozlíšenie populácie za Rýnom na Germánov a Keltov nebolo úplne jasné. V jeho základnom delení žili Germáni na východ od Rýna a Galovia na západ²⁸, ale keďže táto hranica nerešpektovala realitu, ale slúžila mocenskému usporiadaniu priestoru²⁹, Caesar sám narážal na nejasnosti a chvíľami prichádza na to, že Galovia žijú i na východ od Rýna a viaceré z populácií na západe sú zasa germánskeho pôvodu.³⁰ Navyše Germáni sa objavujú i na rôznych iných miestach, minimálne predstavujú neustálu hrozbu, takže sa zdá, že sú prítomní v celej východnej Galii. Caesarove pojmy a vnímanie zostali v rímskej literatúre ukotvené³¹, ale bez jasných línií³², čoho odrazom je nakoniec zrejme

²⁴ ZECCHINI, ref. 2, s. 73-74.

²⁵ WALBANK, Frank. A Historical Commentary on Polybius I. Oxford: Clarendon, 1957, s. 194; k ďalším autorom POLVERINI, ref. 3, s. 9, pozn. 61.

²⁶ RÜBEKEIL, ref. 1, s. 157.

²⁷ V podobe Taurini semigalli (LIVIVS. XXI, 38, 5), pozri tiež RÜBEKEIL, ref. 1, s. 157.

²⁸ Rýn je Caesarovou hranicou, hlasom Sugambrov vyhlasuje: Populi Romani imperium Rhenum finire (IV, 16).

²⁹ WALSER, Gerold. Caesar und die Germanen. Wiesbaden: Franz Steiner, 1956, s. 89; GÜNEWIG, Beatrix. Das Bild von Germanen und Britannier. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1998, s. 42; KREBS, Christopher. „Imaginary Geography“ in Caesar's „Bellum Gallicum“. In The American Journal of Philology, 2006, roč. 127, č. 1, 2006, s. 117.

³⁰ Napr. CAESAR. De Bello Gallico. IV, 3; VI, 24 pre obyvateľstvo z ľavej strany Rýna na pravej. Caesar priznáva, že toto obyvateľstvo žije ešte v jeho časoch na pravej strane Rýna, ale kultúrne sa prispôbilo. Môže ich tak z pohľadu ich koreňov považovať za Galov, ale v súčasnosti za Germánov, takisto ako môže hovoriť o obyvateľstve, o ktorom dostal správy, že prišlo na ľavú stranu Rýna z pravej – ako o Galoch alebo Belgoch. Germánsky pôvod Belgov = CAESAR. De Bello Gallico. II, 4.

³¹ Už v roku 55 sa Cicero na severe orientuje v intenciách, ktoré Caesar zasiela do Ríma, keď v reči proti Pisonovi chápe Rýn ako hranicu (in Pis. 33).

³² Napríklad Kimbrov označil za Germánov (I, 33), ale ešte v Plutarchových časoch sa diskutovalo o tom, akého sú vlastne pôvodu, PLUTARCHOS. De Vita Marii. 11. Podobne i neskorší autori vychádzajúci z liviovskej tradície, TIMPE, Dieter. Art. Germanen historisch. In BECK, Heinrich (ed.). Germanen, Germania, germanische Altertumskunde. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Berlin; New York: De Gruyter, 1998, s. 183.

i Liviova neistota, ktorá odzrkadľuje dobový diskurz³³ a prenáša sa do podoby jeho Pologermánov.

Tretím dokladom autenticity Germánov v nápise mala byť epigrafia. Fraccaro predpokladal, že v nápise CIL V 7832 (*foro ger*, ale niektorí čítali i *foro cer*³⁴) a CIL V 7836 (*cur(ator) r(ei) p(publicae) germa*) možno vidieť *germanorum*. Oba nápisy sa našli v severozápadnej Itálii a pri prvom z nich by išlo o jedno z tých miest, ktoré dostali názov podľa populácie ako Gallorum, Iutuntorum alebo Brentanorum.³⁵ Na základe Forum Gallorum navrhol už i Mommsen doplniť na Forum Germanorum, proti tomu však namietal Detlefsen, že to by v oblasti museli byť nejakí Germáni.³⁶ Fraccaro videl dva záchytné body pre doplnenie Germanorum, prvým bola autenticita práve nášho nápisu z roku 222 pred n. l. a druhým neďaleké údolie s rovnomennou riekou Germanasca. Výstavbu Forum Germanorum asocioval so spolupracovníkom Gracchovcov Flaviom Flacom a kládol ju do obdobia, keď podľa neho vznikla i Pollentia, teda niekedy medzi rokmi 125 – 123 pred n. l.³⁷ Germáni by teda boli podľa tohto označenia známi v severozápadnej Itálii už na konci 2. storočia pred n. l. Skutočné obdobie vzniku mesta, ktoré je doložené celkovo iba na štyroch nápisoach, však nepoznáme.³⁸ Veľký problém pre Fraccara nepredstavovala ani skutočnosť, že v prameňoch chýba zmienka o Germánoch v oblasti. Práve v tomto bode mu vyhovuje náš nápis, lebo by dokladal prítomnosť Germánov v prameňoch v takom skorom období, i keď nie priamo v oblasti Fora. V tejto súvislosti však Fraccaro aspoň v poznámkach uviedol štúdiu Nissena, ktorý predpokladal, že Forum Germanorum mohli založiť zvyšky Germánov od Clastidia.³⁹ Polverini správne preukázal, že udržateľnosť datovania *Forum Germanorum* je závislá v tomto zmysle od autenticity nápisu a naopak.⁴⁰ To však nie je jediný problém. Moderné názory o názve tohto toponyma sa dodnes rôznia. Svojich zástancov má Forum Germanorum, ale i Forum Germanici.⁴¹ Sauer, ktorý sa otázke venoval podrobnejšie, priznáva, že fora označené podľa osobností prevažujú nad tými označenými podľa populácií; a tiež v rámci tých, čo sú označené podľa populácií, sú početnejšie tie, ktoré sú označené podľa menších skupín, než tie podľa väčších, dokonca dva prípa-

³³ Caesar vniesol za obdobie svojej prítomnosti v Galii do rímskej pozornosti veľké množstvo nových názvov kmeňov a miest; nebolo bezpochyby ľahké zorientovať sa v celej jeho geografii a etnografii; k tomu CICERO. De provinciis. 22.

³⁴ MOMMSEN, Theodor (ed.). *Inscriptiones Galliae Cisalpinae Latinae. Pars II.* Berolini: Reimerum, 1877, s. 910, ale zároveň dodáva, že tak čítali nesprávne. Mommsen podobne ako Fraccaro doplnil na Forum Germanorum, vychádzal pritom z analógie viackrát spomínaných Fora Gallorum.

³⁵ FRACCARO, ref. 12, s. 83.

³⁶ DETLEFSEN, Detlef. Das Pomerium Roms und die Grenzen Italiens. In *Hermes*, 1886, roč. 21, s. 533, pozn. 1.

³⁷ FRACCARO, ref. 12, s. 84.

³⁸ Pozri SAUER, Eberhard. Forum Germanorum in North-West Italy: The Home Community and Life of Arguably the Earliest Known Legionary Veteran in Britain. In *Oxford Journal of Archaeology*, 2005, roč. 24, č. 2, s. 200-202.

³⁹ FRACCARO, ref. 12, s. 83, pozn. 27.

⁴⁰ POLVERINI, ref. 3, s. 9.

⁴¹ SAUER, ref. 38, s. 202 menuje zástancov jednej i druhej strany. K problémom s Forum Germanorum pozri i CULASSO GASTALDI, Enrica – MENNELLA, Giovanni. Regio IX. Liguria. In *Supplementa Italica* 13. Roma: Quasar, 1996, s. 260.

dy Forum Gallorum sú jediné, ktoré označujú miesto podľa väčšej jednotky ako kmeň. Na druhej strane tiež rozoberá, kedy by mohlo miesto dostať svoje označenie podľa cisára, a ako pravdepodobné obdobie uvádza obdobie rokov 37 – 68. Stalo by sa tak ale až po období, keď už L. Valerius Geminus, ktorý je hlavným hrdinom ním skúmaného nápisu a ktorý pochádzal práve z Forum Ger..., mesto opustil. Mesto by tak muselo byť premenované počas jeho života, na základe čoho dáva Sauer prednosť Forum Germanorum.⁴² Argumenty sa však dajú vyhodnotiť i úplne opačným spôsobom, dôležitá je podľa mňa doložená prítomnosť mesta Germanikeia, ktoré pomenoval alebo premenoval zrejme na Claudiovu počesť Antiochos IV., zároveň však platí, že chýba doklad o tom, že by Forum Ger... ležalo na území nejakého vazalského kráľovstva, akým bola Commagene. Bez ohľadu na to, či názov doplníme na Germanorum alebo na Germanici, to, čo z dnešného pohľadu nesedí na spojení s autenticitou Germánov vo *Fasti triumphales*, je datovanie. Fraccaro predpokladal, že názov mesta patrí už obdobiu Gracchovcov. Na základe toho Zecchini mohol tvrdiť, že názov mesta dokladá rímske znalosti o Germánoch už v druhom storočí pred n. l., čo by dokazovalo, že rímske znalosti o tejto populácii nepatria až obdobiu Poseidónia alebo Caesara, ale sú staršie – a v tomto zmysle by teda nebol dôvod spochybňovať nápis. Moderné bádanie však kladie nápisy CIL 7832 a 7836 až na koniec 1. storočia n. l., resp. až do 3. storočia n. l. a AE 1988, 753 až po roku 285 n. l.⁴³ Sauer datuje možno najstaršiu zmienku o Forum Ger(...) z epitafu Valeria Gemina do obdobia medzi rokmi 43 až približne 60 n. l.⁴⁴ My, samozrejme, nevieme, kedy mesto vzniklo, ale to pre nás nie je podstatné, lebo mohlo byť premenované, pre nás je dôležité len stanovenie obdobia *post quem* pre jeho zachované označenie – a tým je v tomto prípade rok 43 n. l. Keďže žiaden z textov teda nie je možné datovať do obdobia 2. storočia pred n. l., Fraccarov a následne Zecchiniho argument v spojení s autenticitou nápisu nie je udržateľný.

V prípade autenticity textu z *Fasti triumphales* síce platí, že augustovská zámena sa nedá dokázať, no na druhej strane argumenty v prospech zámeny sa dajú iba ťažko spochybniť, zatiaľ čo v jej neprospech zase ľahko vyvrátiť, takže argumentácia smeruje jednoznačne k odmietnutiu autenticity nápisu v súvislosti s Germánmi.

Germáni v Spartakovom vojsku

Sallustius, Livius/autor periochov, Frontinus a Plutarchos zaznamenali tradíciu, podľa ktorej sa na Spartakovom povstaní zúčastnili popri rôznych iných populáciách i Germáni. Viacerí autori považovali tieto zmienky za doklad rímskych znalostí o Germánoch v období Spartakovho povstania.⁴⁵ Táto tradícia kladie

⁴² SAUER, ref. 38, s. 203.

⁴³ K CIL-om pozri CULASSO GASTALDI – MENNELLA, ref. 41, s. 269-270; SAUER, ref. 38, s. 205, pozn. 6.

⁴⁴ SAUER, ref. 38, s. 210.

⁴⁵ Napr. KIDD, Ian. Posidonius, Volume II, The Commentary. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 324-325; SHAW, Brent (ed. et trans.). Introduction. In Spartacus and the Slave Wars. Boston; New York: Palgrave, 2001, s. 9; POSADAS, Juan Luis. La Rebelión de Espartaco.

Germánov povedľa Galov nie v poseidóniovskom zmysle, ale v tom caesarovskom, v ktorom Germáni predstavujú osobitú populáciu a netvorí iba súčasť väčšieho galského konglomerátu.⁴⁶ Malitz v súvislosti s tým výstižne napísal: *Es gibt aber keinen Beweis für die Vermutung, dass den Römer die Eigenart des Germanentums schon durch den Umgang mit kimbrischen Kriegsgefangenen oder die Kämpfe des Spartakus-Krieges klargeworden ist...* (Neexistuje však žiaden dôkaz pre domnienku, že by bola Rimanom jasná osobitosť Germánov už na základe kontaktu s kimberskými zajatcami alebo na základe bojov vo vojne so Spartakom...; prekl. autor článku).⁴⁷ Z tohto pohľadu iba ťažko obísť fakt, že prvý, kto necháva vo svojom diele zaznieť germánsku prítomnosť nezávisle od Galov v Spartakovom povstaní, je práve Caesar, teda prvý rímsky autor, o ktorom vieme, že používal označenie Germáni.⁴⁸ Caesar (BG 1.40) vyhlasuje pred bitkou s Ariovistom: *Factum eius hostis periculum patrum nostrorum memoria, cum Cimbris et Teutonis a Gaio Mario pulsus non minorem laudem exercitus quam ipse imperator meritis videbatur; factum etiam nuper in Italia servili tumultu...* (O nebezpečenstve spojenom s týmto nepriateľom vieme už na základe toho, čo si pamätáme z dôb našich otcov, keď boli Kimbrovia a Teutóni zahnaní a zdalo sa, že vojsko si nezaslúži menšiu chválu ako veliteľ. Zakúsili sme tohto nepriateľa už i neskôr počas povstania otrokov...; prekl. autor článku). Caesar síce explicitne neuvádza, že ide o Spartakovo povstanie, ale to ani nemusí, z jeho slov o povstaní otrokov v Itálii to bolo zrejme všetkým súčasníkom jasné.⁴⁹ Podobne napríklad Cicero v známej reči proti Verrovi nemeňuje v súvislosti s otrockým povstaním Spartaka, ale predsa bývajú jeho narážky asociované práve s jeho povstaním.⁵⁰ Plutarchos tiež dokladá, že Spartakovo povstanie bolo synonymom ničenia Itálie otrokmi⁵¹, pričom pramene zachovali i spomienku na obavy, ktoré povstanie v Itálii vyvolalo.⁵²

Caesar robí v citovanej pasáži z Kimbrov, Teutónov i z časti otrokov v Spartakovom zástupe Germánov. Týmto rétorickým zvratom zároveň Germánov kladie do polohy tradičných nepriateľov Ríma, avšak nepriateľov, ktorých Rimania dokážu poraziť. Tento postoj má zrejme hlbšie pozadie a súvisí celkovo s tým, ako Caesar vedome utvára rozdiel medzi Galmi a Germánmi. Dnes je už všeobecne prijaté stanovisko, že Caesar utvára Rýnom umelú hranicu⁵³ a v *Zápiskoch* cie-

Madrid: Silex, 2012, s. 40, 88, ktorý ich považoval za možných potomkov Kimbrov a Teutónov, dokonca uvažoval nad možnosťou, že vytvárali väčšinu vzbúrencov.

⁴⁶ Ide o communis opinio JOHNE, Klaus-Peter. *Die Römer an der Elbe*. Berlin: Akademie Verlag, 2008, s. 59.

⁴⁷ MALITZ, ref. 7, s. 205.

⁴⁸ Technicky v roku 55 pred n. l. Cicero in Pisonem. 33, ale iba na základe Caesarových správ, čo sám v reči dokladá.

⁴⁹ V modernom bádání existuje zhoda v tom, že Caesar tu naráža na Spartakovo povstanie, pozri napr. HIRSCHFELD, Otto. *Der Name Germani bei Tacitus und sein Aufkommen bei den Römern*. In *Beiträge zur alten Geschichte und Geographie: Festschrift für Heinrich Kiepert*. Berlin: Reimer, 1898, s. 262; POSADAS, ref. 45, s. 48-49.

⁵⁰ K tomu napr. POSADAS, ref. 45, s. 46-47 i s ďalšou literatúrou.

⁵¹ PLUTARCHOS. *De Vita Crassi*. VIII, 1.

⁵² PLUTARCHOS. *De Vita Crassi*. IX, 6; Appianos. *De Bello Civili*. I, 14, 118.

⁵³ WALSER, Gerold. *Caesar und die Germanen*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1956, s. 89; GÜNEWIG, Beatrix. *Das Bild von Germanen und Britannier*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1998, s. 42; KREBS, ref. 29, s. 117.

Ľavedome formuluje rozdiel medzi obyvateľstvom na západe tejto hranice, teda Galmi, a populáciami na východe, Germánmi. Germáni mu slúžia ako hraničný bod toho, kam až siaha rímska civilizácia, zatiaľ čo Galovia sú už jej súčasťou. Hoci v realite zrejme žiadne podstatné kultúrne rozdiely na oboch brehoch Rýna nepanovali, Caesar ich konštruuje. Z populácie na západ od Rýna robí civilizovanejšiu zónu, lebo patrí do oblasti rímskeho vplyvu, na východ od Rýna je svet pôvodných a originálnych, bojovných, ale zároveň primitívnych barbarov – a všetkých ich zhŕňa pod pojem Germáni. K tomuto caesarovskému rozdeleniu tiež patrí to, že sa mení vnímanie Galov. Tí sa dostávajú do kontrastu s Germánmi, Galovia sú tí bližšie k Rímu, tí civilizovanejší, sú súčasťou rímskeho sveta, Germáni stoja mimo jeho hraníc.⁵⁴ Caesarov diskurz o Germánoch je tak hlavne a skoro výhradne diskurzom o hraniciach, ktoré stanovuje, a svete, ktorý tvorí. V tomto duchu preformulováva Kimbrov a Teutónov⁵⁵ a otrokov, ktorí sa zúčastnili na Spartakovom povstaní. Už to nemôžu byť Galovia alebo iba Galovia, ale úplne alebo aspoň čiastočne Germáni – a tých z nich Caesar robí. Z aktuálne nepodmanenej populácie, s ktorou riša susedí, robí tradičných nepriateľov Ríma a tým legitimizuje svoje usporiadanie. Podstatnú úlohu v Caesarovom výklade mohol zohrávať i fakt, že Rimania jeho dní nemuseli považovať Germánov za také veľké nebezpečenstvo, akým boli v minulosti Galovia, Kelti alebo Púni. Spojenie Germánov s udalosťami, ktoré patrili v tradícii medzi známe ohrozenia, čo vpád Kimbrov i vojna s otrokmi boli, možno považovať za Caesarovu snahu preniesť germánsku hrozbu až do Ríma. Inými slovami, Caesar využíva známy strach z Kimbrov a povstania otrokov, aby zdefinoval germánske nebezpečenstvo: prostredníctvom známeho analogicky charakterizuje neznáme.

Caesarovu správu teda možno chápať v jeho vlastnom kontexte, zjavne ňou však formuje rímsku tradíciu⁵⁶, ktorá preniká do diela Sallustia, ktorý začal písať niekedy po Caesarovej smrti.⁵⁷ Sallustius poznal Caesarovo dielo a obraz silných Germánov, ktorí predstavujú nebezpečného nepriateľa, voči ktorému musia byť Rimania ostražití, zapadal do jeho videnia rímskej politiky. Na základe jeho

⁵⁴ Caesarov diskurz o Galoch a Germánoch nie je etnografiou v dnešnom zmysle, je súčasťou vytvárania hraníc, preto často charakterizuje Germánov iba zápornou formou v komparácii s Galmi, pozri ZEITLER, Wolfgang. Zum Germanenbegriff Caesars: Der Germanenexkurs im sechsten Buch von Caesars Bellum Gallicum. In BECK, Heinrich (ed.). Germanenproblemen in heutiger Sicht. 2. Aufl. Berlin; New York: De Gruyter, 1999, s. 46; SCHADEE, Hester. Caesar's Construction of Northern Europe: Inquiry, Contact and Corruption in de Bello Gallico. In *Classical Quarterly*, 2008, roč. 58, č. 1, s. 178. Riggsby upozorňuje na to, že práve obyvateľstvom Caesar vytvára mentálne mapy, pozri RIGGSBY, Andrew. Caesar in Gaul and Rome. Austin: University of Texas Press, 2006, s. 59-60. Podľa Johneho je Caesarova Germánia protiváhou Galii, JOHNE, ref. 46, s. 63. Krebs zdôrazňuje túto dichotómiu pojmi orbis romanus a orbis alter, KREBS, Christopher. Borealism: Caesar, Seneca, Tacitus, and the Roman discourse about the Germanic north. In GRUEN, Erich (ed.). *Cultural Identity in the ancient Mediterranean*. Los Angeles: Getty Research Institute, 2011, s. 203.

⁵⁵ Caesar je prvý zo zachovanej literatúry, kto ich označil za Germánov, pozri TIMPE, ref. 33, s. 183. Dovtedy boli považovaní za Keltov alebo Keltoskýtov, pozri RÜBEKEIL, ref. 1, s. 163.

⁵⁶ Cicero chválil *Commentariis* v kontexte, z ktorého sa zdá, že Caesarovo dielo muselo byť medzi rímskou elitou známe, minimálne Cicero predpokladá jeho znalosť (*Brutus*. 262).

⁵⁷ BATSTONE, William (trans.). Introduction. In *Sallust. Catiline's Conspiracy. The Jugurthine War. Histories*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. xviii.

názorov v *Dejinách* sa zdá, že za najlepšie obdobie rímskych dejín považoval roky medzi prvou a poslednou púnskou vojnou.⁵⁸ Obdobie určoval *metus hostilis*, v danom období *metus Punicus*; tým, že nadväzuje na Caesarovo videnie Germánov, podporuje Caesarom vytváraný *metus Germanicus* a udržiava Rimanov v strachu z nepriateľa. Zo Sallustia ako politického a vojenského spojenca Caesara⁵⁹ sa stáva jeho zástanca i v prípade Germánov, nie preto, lebo by bol ako historiograf oddaným podporovateľom caesarovskej strany⁶⁰, ale preto, lebo Caesarovo videnie Germánov zapadá do jeho chápania rímskej politiky.⁶¹ Pri snahe o pochopenie Sallustiových motivácií je dôležitá Gerrishovej poznámka, že Sallustiov Spartakus pripomína rímskeho veliteľa.⁶² Spartakus je v tomto podaní zobrazený ako skutočne nebezpečný muž, ktorý zosobňuje kladné kvality rímskeho vojensktva a vedie okrem iného i Germánov, ktorí zasa majú na základe Caesarovho opisu mnohé kvality, na ktoré si nárokovali rímske légie, ako napr. vyhýbanie sa alkoholu, bojovnosť, odmietanie bohatstva a luxusu. Caesarovi Germáni sa veľmi dobre hodia do Sallustiovho konceptu, Sallustius tak nemal dôvod váhať vsunúť ich podľa Caesarovho vzoru do revolty, aj keď tak každý z nich spravil z čiastočne iného dôvodu. Caesar preto, aby z Germánov spravil tradičného rímskeho nepriateľa a podporil presun strachu z Galov a Kimbrov na Germánov, Sallustiovi zasa Germáni poslúžili na to, aby pripomenul, že germánske nebezpečenstvo tu bolo i v minulosti a je potrebné sa pred ním mať na pozore, ale v neposlednom rade, podobne ako Caesarovi predtým, poslúžili mu i na presun strachu z Kimbrov, ktorí mohli stáť pôvodne v tradícii spojenej so Spartakovým povstaním⁶³, na Germánov.⁶⁴ Sallustius zrejme dúfal, že *metus hostilis* predstavuje

⁵⁸ Pozri BATSTONE, ref. 57, s. viii.

⁵⁹ Pozri hlavne SYME, Ronald. Sallust. Berkeley: University of California Press, 1964, s. 36-39.

⁶⁰ Sallustius býval vnímaný ako historiograf-podporovateľ Caesara (hlavne Mommsen), ale výskum od tohto videnia čiastočne upustil, pozri SYME, ref. 59, s. 41, 117 i s pozn. 63, 286; KAPUST, Daniel. Republicanism, Rhetoric, and Roman Political Thought. Sallust, Livy, and Tacitus. Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 34. Na druhej strane Caesar je v Sallustiovom diele jeden z mužov, ktorí reprezentujú niektoré Sallustiove vlastné ideály (KAPUST, ibid., s. 74-75).

⁶¹ K tomu, že Sallustiove Dejiny sú do veľkej miery obrazom kontextu, v ktorom píše, pozri GERRISH, Jennifer. Sallust's Histories and Triumviral Historiography. University of Pennsylvania (Diss.), 2012, s. 17-25.

⁶² GERRISH, ref. 61, s. 117, 119-124. Sallustius tu zrejme nemusel tvoriť vlastného romanizovaného Spartaka, ako sa snažila preukázať Gerrishová. Práve Diodorov fragment vypovedajúci o Spartakovi, ktorý autorka považuje za málo reprezentatívny (GERRISH, ref. 61, s. 123), podľa mňa dostatočne preukazuje celkom pochopiteľné prijatie Spartaka v rímskej tradícii, lebo tradícia musela úspech povstalcov niečím vysvetliť – a nenapadá mi lepšie vysvetlenie ako práve uznanie schopností veliteľa. Sallustius na túto tradíciu nadväzuje, presúva ju do literárneho diskurzu a kanonizuje, preto napríklad Plutarchos neskôr hrdinu charakterizuje slovami: Σπάρτακος, ἀνὴρ Θραξ τοῦ Νομαδικοῦ γένους, οὐ μόνον φρόνημα μέγα καὶ ρώμην ἔχων, ἀλλὰ καὶ συνέσει καὶ πραότητι τῆς τύχης ἀμείνων καὶ τοῦ γένους Ἑλληνικώτερος (PLUTARCHOS. De Vita Crassi. 8.2). Nadväznosť Plutarcha na Sallustiovo rozprávanie o Spartakovi naznačuje viackrát i Gerrishová.

⁶³ NORDEN, ref. 7, s. 79, ale Norden predpokladal, že tam naozaj boli; ja by som zostal pri tom, že tradícia zakomponovala Kimbrov do povstania otrokov, lebo to zvýrazňovalo mieru dobového ohrozenia a strachu, ktoré povstanie vyvolalo.

⁶⁴ Naznačuje to sám Sallustius v zachovanom fragmente, kde sa hovorí Crixo et gentis eiusdem Gallis atque Germanis; tu podľa mňa nejde o poseidóniovských Germánov, ktorí by tvorili sú-

faktor, ktorý by Rímu mohol zabezpečiť vnútornú jednotu a návrat rímskych hodnôt. I v *Dejinách* zaznieva Sallustiov kritický pohľad na rímsku spoločnosť, kde sa za *honesta nomina* skrýva už iba sebeckosť mocných a ich túžba po majetku a luxuse.⁶⁵ Earl zdôrazňuje, že v Sallustiovom videní po roku 146 pred n. l. rozvracajú rímsku spoločnosť *cupido imperii et pecuniae*. *Avaritia* nahľadáva *fides*, *probitas* a *bonae artes*.⁶⁶ Tie bývali zachovávané pred rokom 146, lebo Rimania mali v Púnoch silného nepriateľa – a tým by teraz mohli byť Caesarovi Germáni.

Germánov ďalej nachádzame v periochoch Liviových dejín. Tu je, samozrejme, dôležitá známa otázka, či možno danú správu o Germánoch hľadať už u Livia, v epitomé Liviovoho diela s prímiesou iných prameňov, resp. ich tam vsunul až autor periochov. A hoci periochy skutočne obsahujú mnohé detaily, ktoré Livius pôvodne nezaznamenal⁶⁷, v súčasnosti sa počíta hlavne s možnosťou, že autor výťahov použil priamo Livia a nie epitomé.⁶⁸ Otázku, či Livius Germánov v danej pasáži uviedol alebo nie, to však nerieši, lebo autor periochov mohol tento detail doplniť do svojho textu bez ohľadu na to, či vychádzal z Livia alebo epitomé. Podstatné v tejto súvislosti je však to, že Livius poznal Caesarovo dielo a pravdepodobne naň nadviazal v 104. knihe venovanej udalostiam v Germánii.⁶⁹ Keďže sa tiež usudzuje, že Livius používal pre sekvencie svojich dejín jeden prameň⁷⁰, pre Spartakovo povstanie a celkovo dané obdobie rímskych dejín si iba ťažko mohol nájsť lepší zdroj ako Sallustiove *Dejiny*. Ako celkom správne usudzuje Gerrishová, okrem Sallustiových *Dejín* nemal pre sedemdesiate roky príliš na výber, keďže Sisenove dejiny končili Sullom a dielo Asinia Pollia začínalo podľa všetkého až okolo roku 60 pred n. l. Ťažko tiež mohol nadviazať na niektorého analistu, lebo i Quadrigarius, ktorý bol zrejme opisovaným obdobím Sallustiovým *Dejinám* najbližšie, skončil svoj výklad zrejme okolo roku

časť Galov, ale pôvodne o Kimbrov, ktorí predstavujú rovnaké nebezpečenstvo ako Galovia a zároveň podľa predcaesarovskej tradície tvoria jednu populáciu. Sallustius tu tradíciu nepozmenil, lebo hranica medzi tým, čo je galské a čo germánske, v Caesarovom podaní nemala jasné kontúry, pozri pozn. 31.

⁶⁵ Pozri EARL, D.C. *The Political Thought of Sallust*. Amsterdam: Hakert, 1966, s. 107-108.

⁶⁶ EARL, ref. 65, s. 109.

⁶⁷ Porovnanie so zachovanými knihami prezrádza mnohé zmeny, k tomu podrobne BINGHAM, William Joseph. *A Study of the Livian „Periochae“ and their Relation to Livy’s „Ab Urbe Condita“*. Urbana: University of Illinois (Diss.), 1978, s. 392-393 a kapitoly III. – V.

⁶⁸ Rozhodným zástancam epitomé bol Bessone, ktorý okrem iného napríklad píše, že si può affermare con notevole sicurezza che la maggior parte del materiale ‘liviano’ riscontrabile negli autori di Roma imperiale non proviene dal testo originale, ma da una fonte intermedia, un Livio epitomato. BESSONE, Luigi. *La tradizione epitomaria liviana in età imperiale*. In *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* 30, 2, 1982, s. 1261. K epitomé tiež BINGHAM, ref. 67, s. 468-471, ktorý sa prihovára skôr za možnosť, že *Periochae* boli zložené na základe samotného Livia a nie epitomé jeho diela. Zástancam priamej nadväznosti *Periochae* na Livia je Jal (*Abrégé des livres de l’histoire romaine de Tite-Live*. Paris: Les Belles Lettres, 1984) a aj Bessone musel svoje stanoviská vo viacerých bodoch prehodnotiť (*The Periochae*. In MINEO, Bernard (ed.). *A Companion to Livy*. Chichester: Blackwell, 2015).

⁶⁹ *Periochae*. 104, kde sa hovorí o Caesarových výbojoch a Germánii. OAKLEY, Stephen. *Livy. Books VI. – X*. Oxford: Clarendon Press, 1997, s. 129, 139 zdôrazňoval podobnosť syntaxe oboch autorov. Hoci k tomu pozri pozn. 146.

⁷⁰ OAKLEY, Stephen. *Livy and his Sources*. In CHAPLIN, Jane – KRAUS, Christina (eds.). *Livy. Oxford Readings in Classical Studies*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 450-451.

79 pred n. l.⁷¹ Okrem toho vieme, že Livius Sallustiovo dielo dobre poznal, čo mu umožnilo svojho predchodcu kritizovať, ale na druhej strane naňho i nadviazať.⁷²

Čo sa týka zvyšných dvoch autorov, u ktorých zaznieva tradícia o Germánoch v Spartakovom vojsku, teda Plutarcha a Frontina, v prípade prvého z nich platí, že Sallustia určite používal, lebo ho i uvádza ako svoj zdroj⁷³ a jeho text na Sallustia neraz úzko nadväzuje, a to i priamo pri opise Spartakovho povstania.⁷⁴ V prípade druhého z autorov sme na tom podobne. Frontinus v podstate zozbieral dostupný materiál a zložil ho do novej podoby. V mnohých prípadoch nadviazal na Sallustiove dejiny, a to i priamo pri výklade o Spartakovi⁷⁵; nadväzuje tiež na Caesara⁷⁶, ale svoju pasáž o Germánoch v Spartakovom vojsku prebral s najväčšou pravdepodobnosťou z liviovskej tradície, lebo práve Livia označuje za svoj zdroj.⁷⁷

Plutarchos a Frontinus teda nadviazali na už rozšírenú tradíciu, ktorá sa po osi Sallustius a Livius rozšírila do literatúry. Pôvodcom tradície Germánov v Spartakovom vojsku bol podľa všetkého Caesar, ktorý buď svojou propagandou rozšíril povest' o Germánoch v otrockom vojsku, alebo svojím poňatím Kimbrov k tomuto variantu inšpiroval.

Zoznam prameňov a literatúry:

Pramene:

ATHENAIOS = GULICK, Charles Burton (ed. Et trans.). *The Deipnosophists*. London: Heinemann, 1927 – 1941, 7. zv.

CAESAR = EDWARDS, Henry (ed. Et trans.). *Caesar. The Gallic War*. London: Heinemann, 1985.

⁷¹ Pozri FORSYTHE, Gary. *Claudius Quadrigarius and Livi's Second Pentad*. In MARINCOLA, John (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Oxford: Blackwell, 2010, s. 392-393, ktorý okrem toho odhaduje obdobie Quadrigariovej aktivity na posledné roky 2. stor. alebo prvú štvrtinu 1. storočia pred n. l.

⁷² Ezio Bolaffi prišiel s dvoma konkrétnymi miestami, pozri BOLAFFI, Ezio. *Sallustio e la sua fortuna nie secoli*. Roma: Perrella, 1949, s. 185-186. Nadväznosť videl napríklad v úvode, ale i v konkrétnych pasážach, vrátane Periochae, kde upozorňuje na Sallustius. Iugurtha. XXXV, 10 a ohlas Sallustiových slov v Periochae. 64. Čo sa týka jazykovej a štylistickej podobnosti Livia vo vzťahu k Sallustiovi, pozri TRÄNKLE, Hermann. *Beobachtungen und Erwägungen zum Wandel der livianischen Sprache*. In *Wiener Studien*, 1968, roč. 81, č. 2, s. 131, 132, 135, 149-152. K epitomé Tita Livia, jeho autorovi či zdrojom BESSONE, ref. 68, s. 1253-1261, priamo k Periochae, VIDAL, José Antonio. *Tito Livio. Períocas*. Madrid: Editorial Gredos, 2008, s. 9-16.

⁷³ PLUTARCHOS. *De Vita Luculli*. 11; 33.

⁷⁴ K Sallustiovým Dejinám ako k zdroju pre neskorších autorov písucich o Spartakovom povstaní pozri GERRISH, ref. 61, s. 36-38.

⁷⁵ BOLAFFI, ref. 72, s. 208 priniesol viaceré príklady: *Strat.* I, 5, 17 – *Hist.* I, 42; *Strat.* II, 5, 31 – *Hist.* I, 112; *Strat.* III, 13, 65 – *Hist.* III, 37; *Strat.* III, 7, 1 – *Hist.* II, 87B. Priamo na Sallustiovo rozprávanie o Spartakovi nadväzuje v *Strat.* 1.5.22 – *Hist.* 3.96.

⁷⁶ BENDZ, Gerhard. *Die Echtheitsfrage des vierten Buches der frontinischen Strategemata*. Leipzig: Harrasowitz, 1938, s. 73-75, 94-100.

⁷⁷ FRONTINUS. *Strategemata*. II, 5, 34. Viaceré príklady nadväznosti tiež BENDZ, ref. 76, s. 60, 66, hlavne 70-72. Buď z epitomé alebo Periochae, pozri BINGHAM, ref. 67, s. 447, 462. Pre konkrétny príklad tiež pozri CHAPLIN, Jane. *Livy's Exemplary History*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 47, pozn. 35.

- Fasti Triumphales = DEGRASSI, Atilius (ed.). *Inscriptiones Italiae XIII/I*. Roma: La Libreria dello Stato, 1947.
- FRONTINUS = IRELAND, Robert (ed.). *Iuli Frontini Strategemata*. Leipzig: Teubner, 1990.
- HERODOTOS = FEIX, Josef (ed. Et trans.). *Herodot. Historien*. Düsseldorf: Artemis & Winkler, 2004.
- LIVIUS = OAKLEY, Stephen. *Livy (ed. Et trans.). Books VI – X*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- PLUTARCHOS = ZIEGLER, Konrat (trans.). *Plutarch: Große Griechen und Römer*. Zürich: Artemis, 1954 – 1965.
- SALLUSTIUS = REYNOLDS, Leighton (ed.). *C. Sallustius Crispus: Catilina, Iugurtha, Historiarum Fragmenta Selecta; Appendix Sallustiana*. Oxford: Oxford Classical Texts, 1991.
- STEPHANUS BYZANTIUS = BILLERBECK, Margarethe (ed. Et trans.). *Sthephani Byzantii Ethnica I*. Berolini et Novi Eboraci: De Gruyter, 2006.

Monografie:

- ASHERI, David – LLOYD, Alan – CORCELLA, Aldo. *A Commentary on Herodotus Books I – IV*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- BINGHAM, William Joseph. *A Study of the Livian „Periochae“ and their Relation to Livy’s „Ab Urbe Condita“*. Urbana: University of Illinois (Diss.), 1978.
- CULASSO GASTALDI, Enrica – MENNELLA, Giovanni. *Regio IX. Liguria*. In *Supplementa Italica 13*. Roma: Quasar, 1996.
- EARL, D. C. *The Political Thought of Sallust*. Amsterdam: Hakkert, 1966.
- GERRISH, Jennifer. *Sallust’s Histories and Triumviral Historiography*. University of Pennsylvania (Diss.), 2012.
- GÜNNEWIG, Beatrix. *Das Bild von Germanen und Britannier*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1998.
- CHAPLIN, Jane. *Livy’s Exemplary History*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- JOHNE, Klaus-Peter. *Die Römer an der Elbe*. Berlin: Akademie Verlag, 2008.
- KAPUST, Daniel. *Republicanism, Rhetoric, and Roman Political Thought. Sallust, Livy, and Tacitus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- KIDD, Ian. *Posidonius, Volume II, The Commentary*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- LANGE, Carsten. *Triumphs in the Age of Civil War*. London: Bloomsbury, 2016.
- MALITZ, Jürgen. *Die Historien des Poseidonios*. München: C. H. Beck’sche Verl., 1983.
- MOMMSEN, Theodor (ed.). *Inscriptiones Galliae Cisalpinae Latinae. Pars II*. Berolini: Reimervm, 1877.
- NORDEN, Eduard. *Die Germanische Urgeschichte in Tacitus Germania*. Darmstadt: Wiss. Buchgessel., 1974.
- POSADAS, Juan Luis. *La Rebelión de Espartaco*. Madrid: Silex, 2012.
- RIGGSBY, Andrew. *Caesar in Gaul and Rome*. Austin: University of Texas Press, 2006.
- RÜBEKEIL, Ludwig. *Suebica. Völkernamen und Ethnos*. Budapest: AKAPRINT, 1992.
- SHAW, Brent (ed. et trans.). *Introduction*. In *Spartacus and the Slave Wars*. Boston; New York: Palgrave, 2001.
- SYME, Ronald. *Sallust*. Berkeley: University of California Press, 1964.
- VIDAL, José Antonio. *Tito Livio. Períocas*. Madrid: Editorial Gredos, 2008.
- WALBANK, Frank. *A Historical Commentary on Polybius I*. Oxford: Clarendon, 1957.
- WALSER, Gerold. *Caesar und die Germanen*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1956.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BATSTONE, William (trans.). Introduction. In Sallust. *Catiline's Conspiracy. The Jugurthine War. Histories*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. vii – xxxviii.
- BESSONE, Luigi. La tradizione epitomaria liviana in età imperiale. In *Aufstieg un Niedergang der Römischen Welt* 30, 2, 1982, s. 1230-1263.
- DETFLESEN, Detlef. Das Pomerium Roms und die Grenzen Italiens. In *Hermes*, 1886, roč. 21, s. 497-562.
- DOBESCH, Gerhard. Zur Ausbreitung des Germanennamens. In *Pro Arte Antiqua. Festschrift für Hedwig Kenner*. Wien; Berlin: Koska, 1982, s. 77-100.
- FRACCARO, Plinio. Un episodio delle agitazioni agrarie dei Gracchi. In *Opuscula II*. Pavia: Presso da Rivista *Athenaeum*, 1957, s. 53-77.
- FORSYTHE, Gary. Claudius Quadrigarius and Livi's Second Pentad. In MARINCOLA, John (ed.). *A Companion to Greek and Roman Historiography*. Oxford: Blackwell, 2010, s. 391-397.
- HIRSCHFELD, Otto. Der Name Germani bei Tacitus und sein Aufkommen bei den Römern. In *Beiträge zur alten Geschichte und Geographie: Festschrift für Heinrich Kiepert*. Berlin: Reimer, 1898.
- KREBS, Christopher. „Imaginary Geography“, in Caesar's „Bellum Gallicum“. In *The American Journal of Philology*, 2006, roč. 127, č. 1, s. 111-136.
- KREBS, Christopher. Borealism: Caesar, Seneca, Tacitus, and the Roman discourse about the Germanic north. In GRUEN, Erich (ed.). *Cultural Identity in the ancient Mediterranean*. Los Angeles: Getty Research Institute, 2011, s. 202-221.
- MAZZARINO, Santo. La piu antica menzione dei Germani. In *Studi classici e orientali*, 1968, roč. 6, s. 76-81.
- POLVERINI, Leandro. Germani in Italia prima dei Cimbri? In SCARDIGLI, Barbara e Piergiuseppe (eds.). *Germani in Italia*. Roma: Consiglio nazionale delle ricerche, 1994, s. 1-11.
- SAUER, Eberhard. Forum Germanorum in North-West Italy: The Home Community and Life of Arguably the Earliest Known Legionary Veteran in Britain. In *Oxford Journal of Archaeology*, 2005, roč. 24, č. 2, s. 199-214.
- SCHADEE, Hester. Caesar's Construction of Northern Europe: Inquiry, Contact and Corruption in de Bello Gallico. In *Classical Quarterly*, 2008, roč. 58, č. 1, s. 158-180.
- TIMPE, Dieter. Art. Germanen historisch. In BECK, Heinrich (ed.). *Germanen, Germania, germanische Altertumskunde. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. Berlin; New York: De Gruyter, 1998, s. 181-193.
- TRÄNKLE, Hermann. Beobachtungen und Erwägungen zum Wandel der livianischen Sprache. In *Wiener Studien*, 1968, roč. 81, č. 2, 103-153.
- ZECCHINI, Giuseppe. La più antica testimonianza del nome dei Germani nel mondo classico. In SORDI, Marta (ed.). *Conoscenze etniche e rapporti di convivenza nell'antichità*. Milano: Università Cattolica del Sacro Cuore, 1979, s. 65-79.
- ZEITLER, Wolfgang. Zum Germanenbegriffs Caesars: Der Germanenexkurs im sechsten Buch von Caesars *Bellum Gallicum*. In BECK, Heinrich (ed.). *Germanenproblemen in heutiger Sicht*. 2. Aufl. Berlin; New York: De Gruyter, 1999, s. 41-53.

Počet znakov vrátane medzier: 51 130

Počet slov: 7702